

“Büyük Yurtseverlik Savaşı”nın gerçek kahramanı

Sungur Savran

Hitler, tank sayısı bakımından üstün durumdadır.

Tank

önemli alettir inkar eden yok.

Fakat bizde insanlar kullanır tankları

onlarda tanklar insanları.

Nâzım Hikmet

Memleketimden İnsan Manzaraları

9 Mayıs’ın 80. yıldönümünü yeni kutladık. Bu kutlama sürecinde 9 Mayıs 1945’te kazanılan zaferin, faşist barbarlığın panzehirinin burjuva liberalizmi ve pasifizmi değil, proleter sosyalizmi olduğunu kanıtladığını vurguladık.¹ Şayet savaşı Sovyetler Birliği değil, Nazi Almanyası kazansaydı insanlığın son 80 yılı tamamen

¹ İlgili yazı şudur: “Faşizme Karşı Zaferin 80. Yıldönümünde Yükselen Barbarlığa Karşı Mücadeleyi Tekrar Büyütmeliyiz!”, <https://www.gercekgazetesi1.net/teori-tarih/fasizme-karsi-zaferin-80-yildonumunde-yukselen-barbarliga-karsi-mucadeleyi-tekrar>.

başka biçimde yaşanırdı. Devasa Sovyet ülkesine, onun büyük proletaryasının köleleştirilmiş emek gücüne ve özellikle yeraltı kaynaklarına el koymuş bir Hitler'in İngiltere'yi nihayet yenilgiye uğratması ve ardından ortağı Japonya ve diğerleriyle birlikte Amerika'yla savaşa tutuşması barbarlığın yeryüzüne inmesinin yolunu açabilirdi.

Nazi Almanyası'nın ordusu Wehrmacht ile Sovyetler Birliği'nin (bundan sonra SSCB olarak kısaltacağız) ordusu Kızıl Ordu arasındaki savaş, bu bakımdan sadece 20. yüzyılın hayati bir dönüm noktası değildir. İnsanlığın geleceğini belirlemiştir. Amerika ve Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın "Doğu Cephesi" olarak, Sovyetler Birliği'nde ise "Büyük Yurtseverlik Savaşı" olarak anılan bu savaş, bazı tarihçilerce tarihin en büyük savaşı olarak nitelenmiştir. Wehrmacht'ın 1941'de SSCB'yi işgale giriştiği esnada asker mevcudu 6,8 milyondur. 1944'te bu sayı 8 milyona çıkmıştı. "Doğu Cephesi"nde 1941-1945 arasında toplam 30 milyon insanın öldüğü hesaplanıyor. Eskiden İkinci Dünya Savaşı'nın toplam ölü sayısı 60 milyon olarak verilirdi. Bunu temel alacak olursak ölümlerin yarısının Doğu Cephesi'nde yaşandığı söylenebilir. Ama, aynen Birinci Dünya Savaşı için olduğu gibi (orada geleneksel rakam 10 milyonken bugün 20 milyondan söz ediliyor) İkinci Dünya Savaşı'nda da rakam yükseliyor, artık 70-85 milyon arası can kaybından söz ediliyor.

Doğu Cephesi'ne dönersek, bu 30 milyon içinde 5 milyonu Mihver ülkelerinin askeri. Yani Nazi Almanyası ve müttefiklerinin (İtalya, Romanya, Macaristan vb.) askerleri. Demek ki 4 yılda 25 milyon Sovyet vatandaşının canını almış bu savaş. Sivil ölümleri sayısı 17 milyona kadar çıkıyor. Bunun 9 milyonunun çocuk yaşta olduğunu hesaplayan araştırmalar var. (Netanyahu'nun Gazze soykırımında Mayıs 2025 başında 50 bini aşmış olan, bilinen kurbanların 20 bininin çocuk olması Nazi-lerle Siyonistler arasındaki benzerliği açıkça ortaya koyuyor. Mutlak rakamlar çok farklı. Ama oranlar benzer.) Kızıl Ordu'nun kaybı ise 8 milyon olarak hesaplanıyor.²

Bu ürkütücü rakamlar içinde Stalingrad muharebesinin özel bir yeri var. 1942'nin ikinci yarısı ile 1943 başı arasında yaşanan bu muharebe, Doğu Cephesi'ndeki savaşın dönüm noktası olmuştur ve Kızıl Ordu'nun ve Sovyet halkının insanüstü mücadelesinin göz yaşartıcı örneği olarak tarihe altın harflerle yazılmıştır. Bugünlerde Rus komünisti dost ve yoldaşlarımızla karşılıklı olarak 9 Mayıs kutlaması mesajlaşmaları yapıyoruz. Biz tam bu satırları kaleme alırken Türkî kökenli Rus vatandaşı olan bir dostumuz (Said Gafurov) bizim kutlamamıza cevabi mesajında "Büyük Yurtseverlik Savaşı"nın "insanlık tarihinin önemli bir kilometre taşı" olduğunu hak-

² Rakamlar, Wikipedia'nın "Eastern Front (World War II)" maddesinden alınmıştır. İki dünya savaşının kayıp sayıları son on yıllarda sürekli olarak yükseldiği içindir ki eskiden yayınlanmış yapıtlarda yer alan sayılara artık güven duyulamaz. Ayrıca, istatistikler ülkeden ülkeye değişmektedir. Rusya Komünistler Partisi yöneticisi yoldaşımız Yosif Grigoroviç Abramson bizim sivil ve asker 25 milyon Sovyet vatandaşının hayatını yitirdiğine ilişkin bilgimize karşılık kendi ülkesinde resmi istatistiklerin 27 milyon sayısına ulaştığı itirazını yöneltmiştir.

lı olarak yazıyordu. Doğu Cephesi, İkinci Dünya Savaşı’nın yüzde seksenidir diyen olmuştur. Stalingrad muharebesi ise o savaşın kaderinin belirlendiği uğraktır. Bu savaş Kızıl Ordu ve Stalingrad işçi sınıfı tarafından fabrika fabrika, ev ev verilmiştir. Bir sokak üzerine haftalarca direnilmiştir. Deutscher şöyle yazıyor:

27 Eylül’den 13 Ekim’e [1942] kadar muharebe üç fabrikanın (Stalingrad Traktör Fabrikası, Kızıl Ekim ve Barikat) alanında yaşandı. 14 Ekim’den 19 Kasım’a dek tek tek evler üzerinde savaş veriliyordu. Bu aşamada tek bir sokağın fethi Almanlara, Avrupa’nın bütünü için harcamış oldukları zaman, yitirdikleri asker kadar bedel ödetiyordu.³

İnsanlığın kaderini işçi sınıfı, onun devrimiyle kurulan işçi devleti yönetiminde kapitalizmden sosyalizme geçiş toplumu olarak Sovyet toplumu ve o işçi devletinin kurucuları Lenin ve Trotskiy’in inşa ettiği Kızıl Ordu belirlemiştir. Kapitalizmin gerileme çağının çaresizlikten kudurmuş emperyalist burjuvazisinin temsilcisi Hitler’i tarihe gömen, proleter sosyalizmi olmuştur.

Zaferde Stalin’in yeri

İkinci Dünya Savaşı, “Büyük Yurtseverlik Savaşı” ve Stalingrad tartışılırken bir konu kaçınılmaz olarak gündeme gelir. Stalin’in taraftarları son on yıllarda, özellikle de Sovyetler Birliği’nin dağılışımdan sonra, yüce önderlerine eskisi gibi kusursuzluk atfedemedikleri için sonunda iki temel olguya yaslanan bir savunma mevziine çekilmişlerdir. Olgulardan biri, Stalin’in planlı sanayileşme ve tarımın kolektifleştirilmesi sayesinde sosyalizmin kuruluşu bakımından büyük bir atılımın mimarı olduğudur. Bu “atılım”ın, o dönemde kullanılan bir deyimle “Sol Muhalefet’in giysilerini çalma”ya dayandığı yadsınamaz bir olgudur: “Trotskiy’in önderi olduğu Sol Muhalefetin ekonomi programı, 1920’li yılların tamamı boyunca, Stalin’den önce Marksizmin programına hiç girmemiş **zora dayalı** kolektifleştirme hariç, planlama yöntemlerine başvurarak tarımsal artığın sanayi alanına yatırılmasını ateşli biçimde savunuyordu.” Sağ kanadın teorisyenisi Buharin, bu programın karşısına “kaplumbağa hızında sosyalizm”i koyuyor, Stalin de onun arkasına saklanıyordu. Trotskiy ve arkadaşları, bu ikili tarafından “süper sanayicileşmeciler” olarak topa tutuluyordu.⁴ 1928-1929’da dev bir tahıl teslimat krizi yaşanınca, Stalin, Sol Muhalefet’in bu programını aldı ve buna tarımın zora dayalı kolektifleştirilmesini ekledi. Zora dayalı kolektifleştirme sürecinde milyonlarca insanın açlıktan öldüğü, kesimlik hayvan varlığının hızla telef olduğu, köylülüğün birçok bölgede (en başta

3 Isaac Deutscher, *Stalin. A Political Biography*, New York: Vintage Books, 1960, s. 482.

4 Edward Hallett Carr, *The Russian Revolution from Lenin to Stalin*, Londra: Macmillan, 1979, s. 112.

Ukrayna’da) muhalif hareketlere, hatta faşist eğilimli hareketlere yaklaşmaya başladığı biliniyor. Ama, sonuçta, modern çağda planlanmış ekonominin tartışılmaz üstünlüğü, SSCB’nin hızla sanayileşmesini ve silahlanma ve askerî teknoloji alanında atılım yapmasını mümkün kıldı.

İzleyicilerinin Stalin’i savunulabilmek için sarıldıkları ikinci mevzi, SSCB’nin Nazi Almanyası’nı yenilgiye uğratması olmuştur. Biz bu yazıda ekonomi politikasını ele almayacağız. Bunu başka yerlerde yaptık. *Marksistler* kitabımızın ikinci cildi bu konuda gösterebileceğimiz ilk kaynaktır.⁵ *Devrimci Marksizm* dergisinde, özellikle Ekim devriminin 100. yıldönümü yaklaşırken yayınlanan 32-33. sayıda başka yazar arkadaşlarımız bu konuya derinlemesine eğildiler. Biz bu meselenin henüz yazmadığımız bazı başka yönlerine de ileride değinmeyi planlıyoruz.

Bu yazıda ele alacağımız sorun, Stalin’in savaşta rolüdür. Evet, SSCB ve Kızıl Ordu, Nazizmin yenilgisinde merkezî bir rol oynamıştır. Doğru. Ama buradan Stalin’in büyük bir tarihsel önder olduğu sonucu çıkar mı? Zaferde Stalin’in rolü ne olmuştur? İşte bu soruya cevap arayacağız.

Stalin’in öngörüsüzlüğü

Politika öngörüye dayanır. Şayet olayların gelişme eğilimini berrak ve isabetli biçimde göremezseniz, gelecek fırsat ve tehlikelere karşı yeterince hazırlıklı olamazsınız ve bunun bedelini ödersiniz. “Büyük Yurtseverlik Savaşı”nın kaderi tam tamına böyle olmuştur. Stalin, Hitler’in SSCB’yi işgal edeceğini öngörebilmek bir yana, Sovyet devlet aygıtının kurumlarının, hatta başka ülkelerden aktörlerin bütün uyarılarına kulaklarını kapatarak ***işçi devletini büyük bir tehlike içine atmıştır.***

Bilindiği gibi, SSCB ile Nazi Almanyası 1939 yılının ortalarında bir pakt imzalamıştır. Genellikle iki ülkenin Dışişleri Bakanları’nın adlarıyla Molotov-Ribbentrop Paktı olarak bilinen bu anlaşma, Doğu Avrupa’nın çeşitli bölgelerinin siyasi statüsünü Birinci Dünya Savaşı öncesine döndürüyor, iki ülkenin bu pakttan yararlanarak topraklarını genişletmesine hizmet ediyordu. İşte Stalin bu pakta güvenerek Hitler’in SSCB’ye saldırmayacağı fikrine dogmatikçe bağlanmıştır.

Stalin’in bu inancının temelinde Hitler’in iki cephede birden savaşmayı göze alamayacağı fikri vardı. Hitler *Blitzkrieg* (yıldırım savaşı) taktikleriyle Batı’da başta Fransa olmak üzere birçok ülkeyi işgal etmişti. Ama Britanya zor lokma çıkmıştı. Stalin’e göre, Naziler Britanya’yı ele geçirmeden SSCB’ye saldıramazdı. Stalin devamlı olarak Hitler’in yanlış bir tutumla provoke edilmemesi gerektiğinden söz ediyordu. Yani Hitler’in kafası kızıp SSCB’ye saldırmasına bahane yaratılmadıkça tehlike yoktu.

5 Sungur Savran, *Marksistler*, cilt 2: *Sosyalizmin Enternasyonalizmle Sınırı*, İstanbul: Yordam Kitap, 2022.

Daha da kötüsü, tek bir faktörün (iki cephede çarpışma) mutlaklaştırılmasına dayanan bu bakış açısının ürünü olan rehavet birçok kaynaktan gelen uyarılara rağmen devam ediyordu. Mesela Nazilerin saldırmasından önceki sekiz ay boyunca 80 uyarı aldığı halde bunlara geçersiz gözüyle bakıyordu. Almanya’nın Moskova Büyükelçisi Kont Schulenburg, Bismarck geleneğini izleyen, Rusya ile asla savaşılması gerektiğine inanan eski ekol bir diplomattı. İşgalden on beş gün önce görev gereği Moskova’da bulunan Berlin Sovyet büyükelçisine Hitler’in planlarını açıklamıştı.⁶

Aslında, aklı başında bütün devletler gibi, Sovyet devletinin de kapitalist ülkelerde yaygın bir casus ağı mevcuttu. Bunlardan Kızıl Orkestra adıyla Batı Avrupa’da kurulmuş olan, Leopold Trepper adlı bir Polonyalı komünistin yönettiği şebeke, Kremlin’e Hitler’in SSCB ile savaşa hazırlandığını uzunca bir süredir iletmekteydi. Trepper’e göre Hitler, Stalin’in dogmatikçe sarıldığı “iki cephede çarpışmadan kaçınmak” politikasını benimsemek bir yana, SSCB’ye taarruza çok erken bir tarihte karar vermişti. Fransa’nın çökertilmesinden sonra sıra Britanya’ya gelmişti, Eylül 1940’ta Britanya adasına ilk bombalar atılmıştı. Ama kısa süre sonra ani bir değişiklik yaşanıyor, Trepper’in kaynaklarının bildirdiğine göre, 18 Aralık 1940’ta (yani Wehrmacht’ın SSCB’yi işgal hareketinin başlamasından tam tamına altı ay önce) Hitler, 21 sayılı Direktifi imzalıyordu. Bu, Barbarossa Harekâtı’nın (yani SSCB işgal planının) doğum anıydı. Trepper kitabında bu Direktif’in ilk cümlesini alıntılıyor: “Alman silahlı kuvvetleri Büyük Britanya’ya karşı savaşın sona ermesinden önce Sovyetler Birliği’ni bir *Blitzkrieg* yoluyla yenilgiye uğratmaya hazır olmalıdır.” Bu cümle Stalin’in Hitler iki cephede çatışmayı göze al(a)maz görüşünün tekzibi gibi idi!⁷

Trepper, Kızıl Orkestra olarak bu planı sürekli olarak merkeze aktardıklarını belirtiyor. **Her hafta** Kızıl Ordu İstihbaratı’na güncellenmiş şekliyle Wehrmacht’ın savaş planlarını gönderiyorlardı. Haziran 1940 ile Temmuz 1941 arasında Kızıl Ordu İstihbaratı’nın Başkanı olan Mareşal Golikov, otuz yıl sonra bir tarih dergisinde Sovyet istihbaratının dakik ve ayrıntılı bilgi geçtiğini doğrulamıştır.⁸

Aynı bilgiler, Sovyet istihbaratınca casus olarak Japonya’ya yerleştirilen ve bu görevini başarıyla yerine getiren Alman komünist gazeteci Richard Sorge’nin geçtiği haberlerden de açıkça görülüyordu.⁹ Stalin, bu ve başka kaynaklardan gelen uyarıların hepsini “İngiliz tuzağı” olarak niteliyordu. Britanya’nın, kendisini Hitler ile kapıştırmak istediğini düşünüyordu. Churchill’in böylece her iki düşmanının gücünü de aşındırmak ve ayrıca Hitler’i doğuya doğru sevk ederek kendisini sağlama

6 Antony Beevor, *Stalingrad*, Londra: Penguin Books, 1999, s. 3-5.

7 Leopold Trepper, *The Great Game. Memoirs of a Master Spy*, Londra: McGraw Hill, 1977, s. 125.

8 A.g.y., s. 126-127.

9 A.g.y., s. 132-133.

almak peşinde olduğunu belirtiyordu. Bu akıl yürütmenin mantıksız olduğu söylenemez. Nitekim, Nazi-Sovyet savaşı başladıktan sonra, Britanya ve Amerika bu iki tarafı da yıpratma taktiğini gözle görülür bir berraklıkla uygulamıştır. Sorun bu akıl yürütmenin hiçbir başka alternatif yokmuş gibi ele alınması, Stalin'in bu görüşü dogmatikçe savunmasıdır. Ortada tutarlı bir istihbarat akışı vardır. Bir devlet kendi kurduğu bütün istihbarat ağının salaklar ya da hainlerle dolu olduğuna inanırsa zaten kaybetmeye mahkûmdur.

Stalin, savaş başladıktan sonra Amerikan Başkanı Roosevelt'in özel temsilcisine saldırı beklemediğini ve şaşırdığını açıkça itiraf etmiştir.¹⁰ Burjuva tarihçisi Beevor'a göre, Göbbels bu konuda Stalin'i "yılan karşısında büyülenmiş tavşan"a benzetmiştir.¹¹

“Tarihteki en büyük yenilgilerden biri”

Bu kadar stratejik bir konuda öngörü yokluğu ve inat mutlaka bir bedel getirecektir. Bir kere Stalin ne kadar büyük bir hata yaptığını savaş başladığında anormal davranışlarıyla tarih önünde itiraf etmiş olmaktadır. Hitler orduları 22 Haziran 1941'de devasa bir işgal gücüyle (yukarıda 6,8 milyon askerle demiştik) üç koldan SSCB topraklarına girdi. Bunu izleyen 15 gün boyunca Sovyet halkı “büyük önder”lerinden tek bir kelime açıklama duymadı. İlk gün Kremlin'e kapanan Stalin, daha sonra Genelkurmayı ile toplantılar yapmaya başladı ama halkın karşısına (bir radyo konuşması ile dahi) çıkamadı!¹²

O, halktan gizlenirken, Nazi ordusu (Wehrmacht) bir ay içinde Sovyet topraklarında tam 700 kilometre ilerlemiş bulunuyordu.¹³ Bunun sorumlusu yine Stalin'di. Daha önceden gelen “provokasyona kapılmayın” talimatı 22 Haziran günü de birliklere ana komut olarak iletilmişti. Kızıl Hava Kuvvetleri'nin uçakları bu nedenle hava alanlarında sıralanmış görev beklerken büyük ölçüde imha edilecekti!

Nazi ordusu hızla ilerleyip Kiev'i alacak, Leningrad'ı (bugün Petersburg) 900 gün sürecek bir kuşatmayla felç edecek, başkent Moskova'yı fethetmek için çok güçlü bir kuşatmaya girişecek, petrol zengini Kafkaslar'a yürüyecek, bu arada Volga bölgesindeki Stalingrad önlerine de gelecekti. 1941 yılının sonuna gelindiğinde, yani sadece **altı ay içinde Kızıl Ordu 4 milyon askerini yitirmişti!**¹⁴ İkinci Dünya Savaşı'nın en önemli harp tarihçilerinden Geoffrey Roberts, 1941-42 yıllarında ya-

10 Isaac Deutscher, *Stalin. A Political Biography*, New York: Vintage Books, 1960, s. 464.

11 Beevor, a.g.y., s. 5.

12 Deutscher, a.g.y., s. 461-462. Taarruzu Sovyet halkına Dışişleri Bakanı Molotov duyurmuştur.

13 A.g.y., s. 465.

14 Geoffrey Roberts, “Introduction: The Memoirs of Georgy Zhukov”, Georgy Zhukov, *Marshal of Victory. The Autobiography of Georgy Zhukov*, Geoffrey Roberts, (ed.), Barnsley: Pen & Sword Military, 2013, dipnot 10.

şanan bu durumu “tarihte herhangi bir ordunun uğradığı yenilgilerin en büyüklerinden biri” olarak niteliyor.¹⁵

Başarısızlık o kadar büyüktür ki, Stalin’in kendisi bile bu devasa hatayı saklamamaktadır. 24 Mayıs 1945’te, yani 9 Mayıs’ta Almanya’nın Koşulsuz Teslim Anlaşması’nı imzalamasından sadece 15 gün sonra, Kızıl Meydan’da ilk büyük Zafer Töreni’nin düzenlenmesinin ardından, Kremlin’de kadehini “Rus halkı şerefine” kaldıracak (dikkat, birazdan geleceğiz, “Sovyet halkı” değil, “Rus halkı”) ve şöyle diyecektir: “Hükümetimiz az buz hata yapmadı, 1941-1942’de bazı anlarda umutsuz durumlarla karşı karşıya kaldık. (...) Başka bir halk hükümete diyebilirdi ki ‘Beklentilerimizi yerine getirmekte başarısız kaldınız. Çekilip gidin.’ Ama Rus halkı bu yolu tutmadı. Rus halkına bu güveni için teşekkürler.” Bu, muhtemelen Stalin’in “çekilip gitmek”ten söz ettiği tek vesile olmuştur, başa tırmandıktan sonra. İflas o kadar belirgindi!¹⁶

4 milyon ölü! Altı ayda!

Stalinistlerin biraz daha alçakgönüllü olmaları, kendilerine biraz çeki düzen vermeleri gerekmez mi?

Nazi saldırısı başladığında manzara-i umumiye

Tarihin (modern tarihin de) gördüğü en güçlü ordulardan biri olduğu tartışma götürmeyecek olan Wehrmacht SSCB’yi işgale giriştiğinde Kızıl Ordu’nun durumu neydi?

1942’den itibaren Başkomutan Stalin tarafından Başkomutan Yardımcısı yapılan ve “Büyük Yurtseverlik Savaşı”nın haklı olarak en büyük askerî önderi olarak ün salan Georgi Jukov da (otobiyografisinde) dâhil olmak üzere, bu savaşın tarihçileri Kızıl Ordu’nun savaşın başında sefil bir durumda olduğunu, ancak savaş devam ettikçe işlerin düzeldiğini yazıyor.

Durum şuydu: Subay ve astsubaylar hem sayıca eksik hem de deneyimsizdi. Askerler pek az eğitim görmüştü, işgal başladıktan sonra erat ihtiyacı büyük bir süratle yükseldiği için seferberlikte askere alınan gençler on günlük eğitim sonrasında cepheye yollanıyordu. Kolektif çiftliklerden askere alınan köylü gençler düşük bir eğitim düzeyine sahipti, askerî teknolojiden ve modern silah sistemlerinden bîhaberdi.¹⁷

Planlı sanayileşme SSCB’nin silah ve teçhizat düzeyinde büyük bir atılım yapmasını sağladığına göre, ordu bu bakımdan eskisiyle karşılaştırılamayacak kadar ileriye. O zaman insan malzemesi bakımından bu içler acısı durumun ardında yatan neydi?

SSCB’nin bürokrasinin sultası altına girmesinin en önemli evresi olan, partiyi

15 “... inflicted on the Red Army one of the greatest defeats of any army in history.” Aynı yerde.

16 Deutscher, a.g.y., s. 484.

17 Beevor, a.g.y., s. 89.

Bolşeviklerden temizleyen, Ekim devrimi önderliğini ortadan kaldıran Büyük Temizlik (İngilizce literatürde “Great Purge”)¹⁸ orduyu da ezmeden edememişti. 1937 yılında başlayan Askerî Büyük Temizlik, kendi alanının ölçeğinde, daha genel olan siyasi harekâtı aratmıyordu. Kızıl Ordu’nun subaylarından 37 bini, şanslı olup idam edilmediyse ya hapse atılacak ya da askerlikten ihraç edilecekti. Tugay Komutanı rütbesi üzerindeki kadrolarda görevli 706 subaydan sadece 303’üne dokunulmayacaktı.¹⁹

Kızıl Ordu, İç Savaş döneminde (1918-1923) ülkenin göz bebeği haline gelmişti. Ülkenin yüzde 80’i emperyalistlerin işgali altına düşmüşken savaşı kazanan bir ordudan söz ediyoruz. İşçiler sovyetleri, köylüler yeni kazandıkları toprakları, ülke bağımsızlığını yitirmekten kurtulmuştu Kızıl Ordu (ve Kızıl Donanma, Kızıl Hava Kuvvetleri) sayesinde. Aradan sadece 14 yıl geçtikten sonra (iyi algılanması için benzetme yapalım: 2010 Anayasa Referandumu ile günümüz arasındaki ya da Deniz Baykal’ın bir kaset dolayısıyla görevden ayrılmak zorunda kalması sonucunda Kılıçdaroğlu’nun CHP’nin başına geçmesi ile görevden ayrılması arasındaki süre kadar kısa bir süre sonra) işçi sınıfı ve köylülüğün kahramanı Kızıl Ordu, Parti Merkez Komitesi’nce, aslında Stalin tarafından, düşman, casus, yıkıcı unsur vb. zararlı yaratıklarla dolu bir suç şebekesi olarak ilan ediliyordu!

İdam edilenler arasında, Başkomutan Trotskiy’in yakın silah arkadaşları, yani İç Savaş’ın kahramanları olduğuna göre her şey anlaşılır oluyordu. Stalin siyasi alanda olduğu gibi askerî alanda da “dünya devrimi” hayaline kapılma tehlikesi olan (!) Bolşevikleri temizliyordu. Bunlar arasında “Kızıl Napolyon” olarak ün salan Mareşal Mihail Nikolayeviç Tuhaçevski de vardı. Tuhaçevski’nin komutasındaki Kızıl Ordu’nun 1920’de Varşova yakınında uğradığı yenilgi vesilesiyle Stalin’le Tuhaçevski sert biçimde karşı karşıya gelmişlerdi. “Kızıl Napolyon” lakabı onu yücelttiği için Stalin küçümseyici bir tavırla onu “Napoleonçik” (Küçük Napolyon) olarak anardı. 1930’lu yıllarda Tuhaçevski Savunma Komiseri Birinci Yardımcısı iken Stalin’in adamı Voroşilov, Komiser (bakan karşılığı) koltuğunda oturuyordu. Voroşilov’un, yardımcısının idama kadar uzanabilecek temizlik planının hedefi haline gelmesinde önemli rolü olduğu yaygın bir kanıdır. Tuhaçevski Kızıl Ordu’nun teknolojik modernizasyonu, hava kuvvetinin geliştirilmesi, birlikler arası iletişimin modern yöntemlere dayandırılması gibi konular üzerinde dikkatle durmanın ötesinde “derin harekât” (“deep operation”) olarak bilinen askerî doktrinin de mucidi olarak görülür. Bu doktrin “hareket harbi ve harekât sanatı” (“mobile war and operational art”) ya da “zırhlı *Blitzkrieg*” (“armoured *Blitzkrieg*”) olarak da bilinmek-

18 Büyük Temizlik konusunda Türkiye’de yapılmış en iyi çalışma için bkz. Nail Satlıgan, “Moskova Duruşmaları Kampanyası”, *Sınıf Bilinci*, sayı 2, Eylül-Ekim 1988. (*Sınıf Bilinci* dergisi koleksiyonuna, *Devrimci Marksizm* sitesinin “Kitaplık” sekmesinden ulaşmak mümkündür.)

19 Beevor, a.g.y., s. 23.

tedir. Burada, düşman hatlarının arkasında derin mesafede farklı türden askerî araç ve vurucu güçle düşmanı vurmak ve dağıtmak esastır.²⁰

Başkalarının başına bilim, felsefe ve teori alanlarında geldiği gibi, askerî doktrin alanında da Tuhaçevski’nin doktrini idamıyla birlikte bir güneş tutulması yaşamıştır. Ama Jukov 1939 sonbaharında İkinci Dünya Savaşı’nın başlama aşamasında bu doktrini Japonya ile Doğu Asya’da verilen Halhin-Gol savaşında büyük başarıyla kullandığı zaman büyük bir zafer ve ona bağlı olarak da kendisini daha sonra Başkomutan Yardımcılığı’na yükseltecek bir şan elde etmiştir. Bu doktrin Tuhaçevski şeytanlaştırıldığı için deyim yerindeyse yer altına itilmişken, Stalingrad muharebesinin kazanılmasında çok büyük bir rol oynayan Uranüs Harekâtında karşı saldırı başlatmak amacıyla komutanlar Jukov ve Vasilevski tarafından büyük bir ustalıkla kullanılmış ve savaş tarihine altın harflerle yazılmıştır.²¹

İşte Jukov, Vasilevski, Rodyon Malinovski veya geçmişte aforoz edilmiş olmasına rağmen Nazi işgalinde kapatıldığı delikten çıkarıldıktan sonra kahramanlaşan Rokossovski gibi, Nazizmle savaşı kazanmak için içtenlikle kendini öne atan, risk alan, Kızıl Ordu’nun tarihî geleneklerine sarılan komutanlar sayesinde ki, başlangıçta dökülen Kızıl Ordu zamanla toparlanmıştır. Jukov’un komutasında Stalingrad muharebesi kazanıldıktan sonra savaşın kaderi değişecek, bu aşamadan sonra, Kızıl Ordu, Nazi saldırganlarını önüne katarak Berlin’e kadar gidecek ve 8-9 Mayıs’ta imzalanan Koşulsuz Teslim Anlaşması ile Nazizme tarih önünde diz çöktürecektir.

Bu konuyu bitirmeden önce, Jukov’un otobiyografisinde 1937 temizliğini nasıl ele aldığına kısaca değinelim. Jukov konuya şöyle giriyor:

Askerî bölgelerin ve donanmaların **çoğunluğunun** komutanları, askerî konseylerin üyeleri, kolordu komutanları, birliklerin ve ünitelerin komutan ve komiserleri tutuklanıyordu. Devlet güvenlik örgütlerinin namuslu çalışanları arasından da tutuklananlar oluyordu. Ülkede korkunç bir atmosfer vardı. Kimse kimseye güvenmiyordu, insanlar birbirlerinden korkuyor, sohbetten kaçınıyor, üçüncü kişiler önünde konuşmak istemiyorlardı. Görülmemiş bir iftira salgını başlamıştı. Namuslu insanlar bazen en yakın dostlarının iftirasına uğruyordu. Çünkü herkes sadakatsizlik gösterdiği yolunda bir kuşkuyla karşılaşmaktan korkuyordu.²²

Jukov 1937 temizliğini sayfalarca anlatıyor. Kendisinin dosyasının da hazırlanmakta olduğunu, onu kurtaran dönüm noktasının komutan olarak Halhin-Gol’a gönderilmesi olduğunu söylüyor. Anılarını Stalin’in ölümü sonrasında yaşanan ve “destalinizasyon” olarak anılan buzların çözülmesi döneminde yayınlamakta olduğu halde sansürcüler bütün bunları kitaptan çıkarmıştır. İki-üç cümle kalır geriye.

20 Tuhaçevski ve askerî doktrini için bkz. Beevor, a.g.y., s. 23-24.

21 Beevor, s. 221-222.

22 *Marshal of Victory*, a.g.y., Geoffrey Roberts’ın giriş bölümü, dipnot 45. Vurgu benim.

“Silahlı kuvvetlerde sosyalist legaliteyi çiğneyen temelsiz tutuklamalar” hakkında bir cümle. Bir de şu cümle: “Önde gelen komutanlar tutuklandı. Bu da doğal olarak silahlı kuvvetlerimizin gelişmesini ve harekâta hazır olma düzeyini etkiledi.”²³ Başkomutan Yardımcısı kahramandan daha iyi tanık mı bulacaksınız? Peki, sansür edilen pasajları nasıl öğreniyoruz? Jukov’un en küçük kızı Maria babasının vasiyetini (Jukov 1974’te ölecektir) yerine getirerek elyazmasını saklamıştır ve yayınlanmayan bölümleri Sovyetler Birliği’nin çözülüşünden sonra 10. ve 11. basımlarda yayınlattır.

1937 Askerî Büyük Temizlik saldırısının Kızıl Ordu’yu nasıl kansız ve cansız bıraktığına en yalın delil 1940 yılında, yani henüz Molotov-Ribbentrop Paktı’nın rahatlığı devam ederken, Finlandiya gibi epey zayıf bir ülkeyle SSCB arasında yaşanan “Kış Savaşı” olarak anılan savaşta Kızıl Ordu’nun yaşadığı bozgunudur. Yani tarihin gördüğü en güçlü ordulardan biri olan Wehrmacht’ı bir yana bırakın, SSCB askerî olarak çok daha alt düzey bir ligin mensubu olan Finlandiya karşısında bile ağır bir askerî sarsıntı yaşamıştır.²⁴

Sovyetler Birliği savaşı kazanırken neyi kaybetti?

Stalin’in Sovyet ülkesini İkinci Dünya Savaşı’nın tehdidinden kurtarmasının yöntemleri elbette sadece askerî değildi. Tam tersine. Toplumun en temel kuruluş ilkelerini sarsacak, sınıf ilişkilerini ta derinden etkileyecek, kültürel planda Ekim devriminin sınıf karakteri bakımından en büyük sarsıntılara yol açacak, ideolojik planda milliyetçiliğe ve dine alan açacak değişiklikler getirdi Stalin bu dönemde. Hızla sayalım.²⁵

Bir kere ordunun örgütlenmesi ve iç ilişkileri bakımından Ekim devriminin getirdiği fevkalâde rejimi çökertti. Kızıl Ordu’nun ilk kurulduğunda Çarlık Ordusu’nun komutanlarını göreve çağırmak zorunda kalması dolayısıyla her birliğe, komutanın yanında bir de siyasi komiser atanması kuralı 1942’de kaldırıldı. Böylece ordunun sosyalist politikalara bağlı olmasının güvencelerinden biri kaldırılmış oldu. Bundan çok daha önemlisi, ordunun 1943 başında geleneksel sınıf toplumu ordularının kast sistemine geri dönmesidir. Lenin ile Trotskiy’in Kızıl Ordu’sunda askerın subaya selam borcu yoktu; apolet yoktu; subaylar ile astsubayların (Batı’da karşılığı asker kulüpleri, bizde ise “orduevleri” olan) dinlenme ve eğlenme mekânları arasında ayırmacılık yoktu. Apolet bütün hiyerarşik uğursuzluğu ile “muhteşem” bir geri dönüş yaptı! Artık sadece apolet takmak bir gereklilik olmakla kalmıyor, bunların altın tabanla parlatılması ve püsküllerle süslenmesi de âdet haline geliyordu.

²³ *Marshal of Victory*, a.g.y., dipnot 45 ve 48.

²⁴ Beevor, a.g.y., s. 23.

²⁵ Isaac Deutscher, Stalin biyografisinde bu toptan ideolojik gerilemeyi birkaç sayfa içinde mükemmel biçimde özetler (a.g.y., s. 487-491).

Ekim devrimi döneminde yerden yere vurulan eski Büyük Rus “kahramanları”, 18. yüzyılda Osmanlı’nın korkulu rüyası olan “yenilmez komutan” Aleksandr Suvorov veya 19. yüzyıl başında Napolyon’a direnen Mihail Kutuzov yeniden kahraman payesine layık görülmüş, onların adlarına oluşturulan Suvorov Nişanı ve Kutuzov Nişanı, Sovyet subaylarının göğsüne bir utanç nişanesi olarak takılmıştır. Çar’ın komutanları ile Sovyet’in komutanları faşizme karşı omuz omuza!

Stalin’in kendisinin İkinci Dünya Savaşı’nın son yıllarında çekilmiş fotoğraflarına bakanlar gözlerini omuzlarındaki apoletlere, göğsündeki nişanlara odaklandırmalıdır. Stalin 7 Kasım 1943’ün yani devrimin 26. yıldönümünün arifesinde, Suvorov Nişanı ile ödüllendirilmiştir. Yıldönümü gününde ise, artık geleneksel hale gelmiş olan anma töreni için Moskova Sovyeti’nin karşısına, göğsünde bu nişanla, omuzlarında altın zemin üzerine takılmış yıldızları elmas ve mücevherlerle süslenmiş apoletlerle Mareşal kılığında çıkmıştır.²⁶ Bu fotoğraflara bakıp sevinen, kıvanç duyan Stalinist, Stalin’in Lenin’in devamı olduğu hayalleri içinde yaşarken Lenin döneminde bunların hiçbirinin olmadığını, komutan ile eratin birbirinin yoldaşı olduğunu, Stalin döneminde Başkomutan süslü püsküllü dolaşırken Lenin’in başkomutanı Trotskiy’in son derecede sade, apoletsiz bir üniforma giymiş olduğunun farkına bile varmıyor. Stalinistin sınıf bilinci daha ötesini fark etmesine izin vermiyor çünkü o, bir kast karakteri taşıyan bürokrasinin taraftarıdır. Bilinci Lenin ile Stalin’in dünya görüşleri arasındaki farkı kavramaya yetse o zaman zaten Stalinist olmazdı.

Daha neler değişmiştir savaş içinde, daha neler! Biz yazıyı uzatmamak için bazılarına kısaca değinelim. Ortodoks Kilisesi yeniden canlandırılmış, ideolojik planda din propagandasının önü açılmıştır.

Buna paralel olarak, Rus milliyetçiliğine yeniden meşruiyet kazandırılmıştır. Stalin, bir konuşmasında kendi ağzıyla Nazilerin milliyetçi olarak anılamayacağını, onlara emperyalist demek gerektiğini ileri sürmüştür. Böylece Lenin için Marksizmin bütünüyle dışında kalan milliyetçiliğe saygınlık kazandırmaya çalışmaktadır elbette. Daha önce Sovyetler Birliği’nin marşı Paris Komünü’nün mirası ve uluslararası proleter sosyalizminin vazgeçilmez marşı olan *Enternasyonal* iken, Stalin, milliyetçiliğe kazandırılan bu saygınlık sayesinde, onun yerine bir Büyük Rus marşını yerleştirmiştir. Bu marşın ilk mısraı Stalin’in Lenin’den aldığı intikamın amentüsüdür: “Özgür cumhuriyetlerin bölünmez birliğini ebediyen kurmuş olan Büyük Rusya ...”. Lenin’in “Rusya” adını taşımayan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ni kabul ettirmek için hayatının son aşamasında tam da o zamanlar Milliyetler Komiseri olan Stalin’e karşı verdiği büyük mücadelenin enternasyonalizm açısından nasıl derin bir anlam taşıdığını Lenin’in ölümünün 100. yılı dolayısıyla

26 A.g.y., s. 492.

yayınladığımız kitapta uzun uzadıya anlattık.²⁷ Görüldüğü gibi Stalin SSCB’nin küçük ve tâbi uluslar açısından yarattığı güvenceleri ortadan kaldıramıyor ama ideolojik düzeyde, Sovyet gençlerine, her millî maçta, her hafta okulda, askerlik görevlerini yaparken ve başka vesilelerle söylenen bu marşla “Büyük Rusya”ya sadakat ve bağlılığı telkin ederek milliyetçiliği yüceltiyordu. Ve dikkat: “özgür cumhuriyetler” ama “bölünmez birlik”! Hem de ebediyete kadar! Ayrılma, yani Lenin’in üzerine titrediği kendi kaderini tayin etme hakları “bölünmez” duvarlara çarpacaksa, ne konuda “özgür” acaba bu cumhuriyetler?

Tabii, eğer “tek ülkede sosyalizm”inizin amacı “Büyük Rusya”nın bölünmez birliği” ise, Enternasyonal’e de gerek kalmaz, Komünist Enternasyonal buna ayak bağı haline gelir. Emperyalist müttefiklerini yitirmemek için Stalin, Lenin’in çeyrek yüzyıllık mücadele sonucunda kurduğu Enternasyonal’i 1943’te, savaşın orta yerinde, bir kongre toplamaya bile zahmet etmeden kendi kişisel iradesiyle feshetmiştir! Programı dünya sosyalist devrimi olan komünizme ve onun en gelişkin biçimi olan Leninizme ihanetin doruğudur bu.²⁸

Bu durumda, demektir ki, Stalin için Nazilere karşı savaş gerçekten “Büyük Yurtseverlik Savaşı”dır. Bu terim 19. yüzyıl başında Napolyon’un Rusya seferi esnasında kullanılan “Yurtseverlik Savaşı”ndan Nazi işgalinin ilk günlerinde türetilmiştir. Başına bir “Büyük” eklenerek. Burada savaşın sınıf temeli gözden kaybolmuştur. Oysa Lenin ve Trotskiy’in günlerinde Kızıl Ordu bir sınıf ordusu idi. Sınıf yöntemleriyle kuruldu, Kızıl Ordu yemini bir sınıf yemini idi, bu ordunun İç Savaş’ta amacı dünya devrimi yolunda yürüyen işçi devletini savunmaktı. Görüyoruz ki çeyrek yüzyıl sonra sınıf mücadelesi amacı bütünüyle gündemden çıkmıştır.²⁹

“Büyük Yurtseverlik Savaşı” esnasında Sovyet işçisi ve köylüsü Dimyat’a pirince giderken evdeki bulgurdan olmuştur. Evet, Sovyet devletini dış saldırı sonucunda yıkılmaktan, Sovyet halklarını Hitler kasabı tarafından ezilmekten kurtarmıştır. Ama 1991 çöküşünün köklerini burada göremeyen mutlaka bir göz doktoruna görünmelidir.

İşte Stalin’in, Wehrmacht karşısında yenilip yıkılmayan Sovyet devletini içten içe çürüten bu politikası ışığında, Hitler, Sovyet liderinin komünizmin militan bir taşıyıcısı olmadığını kavramış olmalı ki, orduları Moskova’ya girince, bütün Sovyet sisteminin tartışılmaz biçimde rakipsiz lideri³⁰ Stalin’in öldürülmesini emretmek

27 Sungur Savran, *Lenin. Dünya Devriminin Önderi*, İstanbul: Yordam Kitap, 2024, Bölüm 8, s. 211-239.

28 Bütün bunları *Marksistler* kitabımızın *Sosyalizmin Enternasyonalizmle Sınavı* başlığını taşıyan ikinci cildinde (a.g.y.) ayrıntısıyla anlatmıştık.

29 Kızıl Ordu’nun sınıf karakteri konusunda Türkçedeki en sağlam kaynak Levent Dölek imzalı şu yazıdır: “Ekim Devrimi ve Kızıl Ordu’nun Kuruluşu”, *Devrimci Marksizm*, sayı 32-33, Sonbahar-Kış 2017.

30 Unutulmasın, Nazi işgali başladığında Stalin Büyük Temizlik’te Ekim devrimi döneminde Bol-

yerine “Bolşevizmin devrilmesini simgelemek üzere” Kremlin’in berhava edilmesi komutunu vermiştir.³¹ Kremlin tarihte Çarların sarayı idi. Stalin’in Alman orduları Moskova’ya girerken Kremlin’de oturup öldürülmeyi beklemesi de hiç akla yakın bir senaryo olmazdı. Peki, neden sarayın berhava edilmesi “Bolşevizmin devrilmesini simge”leyecekti? Çünkü sarayın bir parçasında Lenin’in Mozolesi vardı. Lenin oracıkta yatıyordu. Hitler o barbar sezgisiyle büyük tehlikenin Stalin değil, artık hayatta olmasa da Lenin olduğunu anlamıştı anlaşılan. Lenin’in ölüsü, faşizmin büyük şefini kanlı canlı Stalin’den daha çok korkutmaktadır.

Stalin’in sınırları

Birçok sol aydın, Stalin’in tarihteki rolünü anlayarak eleştirmek yerine öfkelerine, önyargılarına, hatta bazı durumlarda ayrıcalıklı entelektüel konumlarının şımarıklığına yenilerek olmadık argümanlar geliştiriyor. Kimi, Stalin’in yoksul bir ayakkabıcının oğlu olmasından dolayı kültürel geriliğiyle, bizdeki İmam Hatip Lisesi karşılığı bir dinî okulda okumuş olması yüzünden cehaletiyle alay ediyor. Yabancı dil bilmemesini bile aleyhinde bir koz olarak kullanabiliyor. Kimi, onu kozmopolit bir kültürün ürünü olan Trotskiy’e ya da Bolşevik Partisi’nin teorisyeni olan Buharin’e karşıt olarak fazla Asyaî, despotik, saldırgan buluyor. Kimi, bunların da etkisiyle teori alanında yetersiz olduğu için aptalmış gibi görüyor, küçümsüyor.

Biz dünyaya üst sınıf önyargılarıyla değil, işçinin emekçinin bakış açısına sadık kalma çabasıyla bakarız. Bu bakış, hasmımızın sadece zaafalarını görmekle sınırlı kalmamamızı, onun güçlü yanlarını da anlamamızı sağlar çoğunlukla. Başarı kazandığında neden başarılı olduğunu anlamaya çalışırız. Her şey sanki yıldızların doğru dizilmesine bağlıymış gibi, “olmuş işte, neden olduğu önemli değil” demeyiz ya da en azından dememeye çalışırız.

Stalin 1920’li ve 1930’lu yıllarda yükselen bürokrasinin desteğiyle, olası bütün güçlü rakiplerini de kırıma uğratarak Sovyet devletinin doruğunda büyük bir kudrete kavuşmuş bir lider. Bunu ne kadar alçakça yöntemlerle olursa olsun yapabildiğine, Bolşevik önderlik kadar parlak, seçkin, yetenekli olmakla kalmayıp işçi sınıfının, emekçilerin ve ezilenlerin nabzını da tutmayı bilen bir bütün kadroyu tasfiye edebildiğine göre bazı yetenekleri olmalıdır. Stalin-Trotskiy tartışması “kim daha parlak, kim daha zeki, kim daha bilgili?” tartışması değildir ve bu tutum reddedilmelidir, hatta bazı bakımlardan kınanmalıdır. Kınanmalıdır çünkü Batı merkezci ve sınıf önyargısı kokan birtakım değerlendirmeler söz konusudur. Trotskiy’in görülmemiş derinlikte bir teorisyen olarak Stalin’e göre üstünlük taşıması önemsiz bir nokta de-

şevik Partisi Merkez Komitesi’nde yer almış olan bütün önderleri imha etmişti. Ardından, Ağustos 1940’ta da en güçlü rakibi olan Trotskiy’i de bir ajanına düzenlediği suikastla katletmiş bulunuyordu.

31 Deutscher, a.g.y., s. 469.

ğildir. Ama politika teoriden ibaret değildir. Ayrıca Trotskiy sadece Stalin’den değil, Buharin’den, Preobrajenski’den ve diğerlerinden de daha iyi bir teorisyendir. Trotskiy, yirminci yüzyılın en iyi hatiplerinden biri olabilir, öyledir, Nâzım’ın deyişiyle “kocaman bir çan gibi haykıran” bir hatip olduğunu, konuşmaya başladığında bütün kitlenin, nefes dahi almaksızın pürdikkat onu dinlediğini sayısız tanıklıktan biliyoruz.³² Stalin ise kısa cümleleriyle, durgun ve kendine güveni olmayan bir üslupla konuşan bir hatiptir. Ama politika iyi hatipliğe de indirgenemez. Ve daha önemlisi bunu iki tarihî şahsiyetin eğitime ya da ulusal kökenine bağlamak hem yanlıştır hem Marksiste yakışmaz.

Öyleyse hemen bu yazının ana meselesine bağlayalım bu konuyu. Stalin Marksizme ve devrime ihanet içinde olabilir. Ama Sovyetler Birliği’ni bir yırtıcı hayvan sürüsü gibi kuşatmış olan Nazilere karşı savunmakta bazı bakımlardan olumlu bir rol oynamış olabilir. Var mıdır böyle bir rolü?

Biz ne harp sanatının uzmanıyız ne de Sovyet tarihini dikkatle incelemiş olmamıza rağmen o tarihin en ince noktalarına hâkim olduğumuzu söyleyebiliriz. Ama aralarında en ufak bir politik, teorik ya da kişisel bağ olmayan Isaac Deutscher ile Georgi Jukov’un yer yer ortaklaşan analizi bize makul geliyor. Geçici bir değerlendirme olarak bunu aktarmaya çalışacağız.

Birinci nokta şudur: Stalin, askerî konularda büyük yanlışlar yapmakla birlikte savaşta siyasi strateji bakımından önemli doğru kararlar vermiştir. Bunu söylerken Nazi işgali öncesinde **stratejik** bir önem taşıyan değerlendirme hatasını unutmuyoruz. Söylediğimiz başka bir şey: Hitler’in iki cephede birden savaşmayı reddedeceği fikri, askerî bir konuda bütünüyle yanlış siyasi bir değerlendirmedir. Oysa biz savaş bir kez başladığında askerî harekâtın arka planı olarak önemli bir etki yapacak siyasi karar ve yönelişlerden söz ediyoruz. Ders kitaplarına siyasi değerlendirme hatasının devasa bir örneği olarak geçecek öngörüsüzlüğü, Stalin’in dünya durumunu anlamakta nasıl kör noktaları olabileceğini gösteriyor. Ama savaş başladığında askerî faaliyetin altının siyasi olarak nasıl doldurulması gerektiğine ilişkin kararlar stratejinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Stalin 1941-1942 felaketinin ışığında ülkenin batısının büyük tehlike altında olduğunu tespit ederek fabrikaları, sınai mal stoklarını, stoklanmış tarım ürünleri hasılasını vb. büyük bir zahmete ve Sovyet ekonomisine ağır bir bedele rağmen ülkenin doğusuna taşımakla çok önemli bir stratejik karar vermiş olmaktadır. Ayrıca, aynı mantıkla, bakanlıkların ve hükümet dairelerinin Moskova’dan tahliye edilerek yine ülkenin daha doğusunda bir yerleşim yerine yerleştirilmesi de daha sonra Moskova’nın düşmenin eşiğine gelmesiyle birlikte isabetliliği kanıtlanmış

32 Bu mısraın yer aldığı şiir sonradan sansüre ya da otosansüre uğramıştır. Şiirin orijinal versiyonunun böyle olduğuna dair kanıtlar için bkz. Sungur Savran, “Tutsak Bolşevik: Nâzım Hikmet ve Stalinizm”, *Devrimci Marksizm*, sayı 20, İlkbahar 2014, s. 47 ve dipnot 21.

bir seçiştir. Ama bu bağlamda en önemli stratejik siyasi karar, bütün devlet aygıtının tahliye edilmesine rağmen Stalin’in ve Savunma Bakanlığı ile Sovyet Silahlı Kuvvetler Üst Komuta Heyeti’nin Moskova’da kalma kararıdır. Dönem öyle bir dönemdir ki, partinin Merkez Komitesi, güvenliğin sağlanabilmesi amacıyla Moskova Metrosu’nun içinde Mayakovski İstasyonu’nda, yani yer altında toplanmaktadır. Yani tehlike büyüktür. Burada çok ciddi bir psikolojik faktör devreye girmiştir. Devlet aygıtının adım adım Moskova’dan taşınması, kentin halkında Moskova’nın Hitler’in caniyane emellerine terk edilmekte olduğu izlenimini yaratmış ve şehirde bir asayiş çöküntüsü doğurmuştu. Büyük diktatörün, Stalin’in Moskova’da kalması hem yağma olaylarında bir gerileme sağlayacak ama daha da önemlisi faşizm düşmanı halkta büyük bir moral canlanmanın nedeni olacaktır.³³ Bütün Sovyet halkının gözünde ise Stalin’in ülkenin “hamisi” olarak büyük fedakârlıkla görevi başında kaldığı izlenimi, itibarını yükseltmiş olmalıdır.

İkinci nokta, Deutscher’in dikkat çektiği bir başka meseledir. Stalin, stratejinin siyasi yönünde askerî yönüne göre karşılaştırılmaz derecede başarılıdır. Askerliği büyük zaafı içerir. Ama iş bununla kalmaz. Askerliğin planlama/kurmay faaliyet yönünde, harekâta ilişkin (operasyonel) kararlarda olduğundan daha yeteneklidir, daha isteklidir. Deutscher kaçınılmaz karşılaştırmayı yapar: İç Savaş’ta Başkomutan Trotskiy zırhlı treniyle devasa Sovyet coğrafyasını bir baştan diğerine kaç kez dolaşmış, taktik düzeyde durumun nasıl ele alındığını gözlemeye çalışmış, bazen düşman ateşi altında kalsa da birliklere cesaret ve azim aşılamıştır. Oysa Stalin Kremlin’in teknik olanaklarla donatılmış salonlarından bütün komutanlarla görüşerek ve kimi zaman birinin fikrini diğerine danışarak akıl hocalığı amaçlı görüşmüştür.³⁴

Öyle görünüyor ki, Stalin’in SSCB’nin ayakta kalmasına katkısı bu noktada sona eriyor. Stalin operasyonel kararların tartışılmasında asla taraftarlarının sunmak istediği gibi büyük askerî deha kimliğine bürünmemiştir. Jukov da Deutscher’in kanısını doğrular biçimde, Stalin’in “operasyonel açıdan [kendi] zaafılarını bildiği” fikrini rahat biçimde ileri sürer. Kendisine 1942’de Başkomutan Yardımcılığı önerildiğinde Jukov “yapmayalım, anlaşılamayız” deyince Stalin “kişiliklerimizi aşalım” diyerek geri adım atabileceğini söylemiş oluyor. Jukov şu ağır yargıyı dile getiriyor: “Savaşın sonuna doğru kavrayışı çok kötü değildi.” Yıllarca savaş “yönetmiş” bir başkomutanın (Stalin) kavrayışı için söylenebilen en iyi şey “fena değil.”

Deutscher, Stalin’in en azından operasyonel düzeyde değişik komutanlara danışarak eldeki hangi seçenek çoğunluğun onayını alıyorsa onu benimsediğini, yani bir bakıma komutanlar nezdinde kamuoyu yoklaması yaparak hata yapmadan sanki kendi kararını vermiş gibi davrandığını ifade ediyor. Bu özelliğine ilişkin son dere-

33 Deutscher, a.g.y., s. 468-469.

34 A.g.y., s. 495.

ce ilginç bir delil de sunuyor.³⁵ Deutscher'in bu vurgusuyla tutarlı biçimde, Jukov da o dediğim dedik diktatörün, iş askerî, özellikle de operasyonel kararlara gelince, ordunun üst düzey komutanları karşısında gayet alçakgönüllü bir şekilde bir danışma sürecine yaslandığını, bu meselelerde "Stalin'le tartışılabilirdiğini" belirtiyor.³⁶

Jukov bu danışma sürecini Deutscher'e benzer biçimde Stalin'in kendini siyasi olarak yüceltmesinin bir yöntemi olarak sunuyor. Stalin'in aynen Rus genelkurmayı Napolyon'u yenilgiye uğrattıktan, yani iş bittikten sonra Çar I. Aleksandr'ın rol çalmaya çalışmasına benzer davranmakla suçluyor.³⁷

Stalin'in bir de başka bir büyük günahı var. Biraz başarı kazanan komutanı kıskanıyor. Bu elbette salt psikolojik bir tepki değil. Söz konusu komutanın barış dönemi geldiğinde kendisine rakip olabileceğinden korkuyor. Ve dolayısıyla en başarılı, en iyi elemanlarının önünde engeller yükseltiyor. Stalin'in ezeli ve ebedi sorunu, diktatörlüğü zayıflayacak, sarsılacak, belki de devrilecek diye insanları birbirine karşı oynaması, başarılı olanları ise ıskartaya çıkarmaya girişmesi. Jukov birçok örnek veriyor bu davranışa. Yeteneksiz Voroşilov'u "küçük Napolyon" Tuhaçevski'ye karşı oynaması bunun ürünü. Ama Nazi işgali başladığında bu politikanın bedelini bütün Sovyet halkı ödüyor. Voroşilov'un yeteneksizliğini savaşın başlamasından sadece üç ay sonra onu görevden alan Stalin'in kendisi tescil etmiş oluyor.³⁸ Ama o arada milyonlar gitmiştir! Savaştan sonra Jukov'un kendisiyle birlikte Rodyon Malinovski, hatta Jukov'un hep kendisine karşı kıskançlık yaptığını iddia ettiği İvan Konev de Stalin tarafından iktidar çekirdeğinden uzaklaştırılıyor.

Kahraman kim?

Bu yazının başlığı "“Büyük Yurtseverlik Savaşı'nın Kahramanı Kim?” Şimdi yukarıda ortaya konulan tablo ışığında kahramanın Stalin olmadığını anlamış bulunuyoruz. Peki kimdir bu kahraman?

Kısa birkaç alıntıyla başkalarının tanıklığına bırakalım işi.

22 Haziran 1941 günü, Stalin 3 Temmuz'a kadar sürecektir suskunluğuna gömülmüşken, Dışişleri Bakanı Molotov, Sovyet halkına hitap ediyor ve durumu anlatıyor. Konuşmadan sonra SSCB'den manzaralar:

Bir kız öğrenci "sanki gökten bir bomba düşmüştü, öyle bir şok etkisi yarattı konuşma" diye hatırlıyor. Hemen gidip gönüllü hemşire olarak yazılıyor. Arkadaşla-

35 Bkz. a.g.y., s. 496, dipnot 1.

36 Jukov, a.g.y., "Kısaca Stalin Hakkında" bölümü, dipnot 57.

37 Aynı yerde.

38 Stalin'in çok daha erken bir aşamada Tuhaçevski'ye karşı koltuğunun altına aldığı Voroşilov ve Budyonni gibi generaller (Trotskiy bunlara "çavuş" unvanını layık görüyor) savaşın ilk aşamasında öylesine berbat bir performans sergiliyor ki Stalin kendisi bile bunları uzaklaştırıp, Jukov, Vasilevski, Rokossovski gibi yetenekli generalleri terfi ettiriyor.

rı, özellikle Komsomol (Kom n st Gençlik  rg t )  yeleri, savaş masrafları için para toplamaya başlıyor. Yedekler seferberliği beklemeden hemen askerlik şubesine gidiyor. Molotov’un konuşması üzerinden yarım saat geçmeden yedeklerden Viktor Gonçarov evinden çıkıp merkeze doğru harekete geçiyor. Yanında yaşlı babası da var. Kendisini geçirmeye geldiğini düşünüyor babasının. Stalingrad’ın tramvay deposunda çalışan eşi vedalaşma için eve zamanında yetişemiyor. “Dört savaşta dövüşmüş olan” 81 yaşındaki Kossak baba meğer kendisiyle birlikte gönüllü olarak askere yazılmak için geliyormuş. Askerlik dairesindekiler bu talebini reddedince ihtiya r küplere binmiş.³⁹

Eratın durumu şöyle anlatılıyor:

Alman komutanlarının yaptığı en büyük hata “ van”ı, yani sıradan Kızıl Ordu askerini küçümsemiş olmalarıydı. Hızla keşfettiler ki, Sovyet askerleri kuşatılısalar da sayı olarak çok zayıf konumda olsalar da batının ordularındaki erlerin teslim olacağı durumlarda savaşmaya devam ediyorlardı. Barbarossa’nın daha ilk gününden itibaren olağanüstü cesaret ve fedak rlık içeren sayısız vak’a yaşandı...⁴⁰

Bu satırları yazan tarih i (Beevor) düpedüz bir burjuva tarihçisi. Sovyet yurttaşının Nazizme karşı böyle kahramanca çarpışmasını  overken hiçbir gizli hesabı olamaz.

Başka bir anlatım. Moskova kuşatmasından bir anın fotoğrafı. Alman Genelkurmay Başkan Yardımcısı General Blumentritt’in tanıklığı: “258. Piyade Tümeni’mizden bazı birlikler Moskova’nın dış mahallelerine girmiş bulunuyor. Ama Rus işçileri fabrikalarından fırladılar, şehri savunmak için  eki leriyle ve diğer iş aletleriyle savaşmaya başladılar.”⁴¹

Bir de şuna bakın: “ uikov’un 62. Ordusu’na Stalingrad fabrikalarının işçileri de katıldı. Bunların arasında 22 yıl önce [  Savaş esnasında] Stalin ve Voroşilov’un komutasında çarpışmış gaziler de vardı.”⁴²

Neden? Bu halk neden savaş, açlık, kıtlık, baskı yaşamışken savaşa böylesine fedak rca sarılıyor? Onun cevabını da yeniden burjuva tarihçisi Beevor’dan dinleyelim. Dinlerken de unutmayalım, Muhafız Alayları ayrıcalıklı ve şatafata önem veren alaylardır.

Bir Muhafız alayında görev yapan bir asker, apoletlere ilişkin haberi tren istasyonunda ayakkabı boyacılığı yapan bir adamdan duyuyor: “şu apoletler meselesi vardı ya, tekrar başlatıyorlarmış.” Adam o kadar kızgınmış ki inanamamış gibi

39 Beevor, a.g.y., s. 10.

40 A.g.y., s. 25.

41 Deutscher, a.g.y., s. 470.

42 A.g.y., s. 482.

konusuyormuş. “Tıpkı Beyazların ordusu gibi” diye eklemiş. Asker trene dönüp de hikâyeyi arkadaşlarına anlatınca onlar da şaşkına dönmüşler. Sordukları soru şu olmuş: “Kızıl Ordu’da neden yapılır bu?”⁴³

İşçinin ya da köylünün ya da bir yalnız emekçinin, ayakkabı boyacısının, böyle sorular sorduğu bir topluma, bir ülkeye, emekçi halk, o anda neler yaşıyorsa yaşansın savaşta sahip çıkar. İşçi, emekçi, köylü ülkeye sahip çıktı mı başka herkesten farklı savaşı. Çünkü sadece vatanını değil işini, aşını, ekmeğini, çoluğunu çocuğunu savunuyor demektir.

43 Beevor, a.g.y., s. 405.